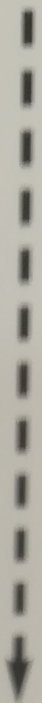

Žižkov (za)chráněný

S architektky a jedním sociologem

Objevovali sociální dimenzi naší profese

Se Zdeňkem Zavřelem, členem Sialu

Vzpomenete si, odkud se v libereckém Sialu vzala počátkem sedmdesátých let zakázka na asanaci Žižkova?

Tuším, že z pražského Útvaru hlavního architekta. V té době se také začalo přemýšlet o tom, jestli by se vedle projektování velkých sídlišť nemělo něco podniknout s okrajovými čtvrtěmi městského centra, jako byly Smíchov, Holešovice, Libeň atd. Naším zásadním problémem na Žižkově bylo, jakým způsobem město regenerovat, aby mohlo lépe fungovat dalších třicet let. Přitom musím dodat, že moc zkušenosti urbanisté jsme nebyli... Ale rychle jsme pochopili, že by spíš než o plošnou asanaci mělo jít o vyhledání strategie pro odstupňovanou přestavbu. Mluvili jsme tedy o modernizaci, kdy jsme navrhovali různé opravy a vycištění dvorů včetně nových funkcí, dále jsme mluvili o restrukturaci, tedy o dokončení nebo dostavbě některých bloků – do bytů se přidávaly třeba koupelny... A nakonec šlo i o plošnou asanaci, tedy v lokalitách s pravidelným blokovým rastroem a s hodně nekvalitním stavebním fondem. Právě tam jsme začali přemýšlet o tvarosloví nebo typu městské zástavby, který by se sem hodil. Výsledek, jak vidno, nebyl nijak převratný – lépe jsme to prostě neuměli... Ale abych nezapomněl, kromě strategických úvah jsme také kreslili celkový plán čtvrti včetně rozsáhlého modelu. Velkou pozornost jsme věnovali lepšímu řešení dopravy, což ve standardech sedmdesátých let znamenalo navržení kapacitní silnice, která měla proříznout střed celého území Žižkova...

HLEDÁNÍ RECEPTU

Vzpomenete si na vaše tehdejší uvažování? Jak jste o asanaci přemýšleli? Já jsem na Žižkově bydlel, přímo na hranici s Vinohrady, takže jsem měl laboratoř doslova pod oknem. A jak jsem uvažoval? Věřil jsem, že přineseme něco nového. A to mě hrozně bavilo. Vlastně jsme se pokoušeli nabídnout jakousi variantu proti sídlištím. Konkrétního projektování dílčích částí asanační strategie. Detailní řešení pak rozpracovávali moji kolegové – Suchomel, Králíček a další. Problém tkvěl v tom, že v té době se nic takového jako revitalizace města neprojektovalo. Kromě třeba středověkého Starého Města, které se už tehdy hlídalo památkářským způsobem. Ale jak nakládat s čtvrtí, aby žila a přestala chátrat? Možná jsme na to šli technokratičtěji, tak jak jsme tehdy viděli možnost změn...

Co vás ovlivnilo především?

Určitě jsme se inspirovali zahraničím. Zpracovávali jsme určité rešerše, z Německa například, něco jsem věděl o Holandsku, odkud jsem se právě vrátil, četli jsme *Architectural Design*, četl jsem Jane Jacobsovou – *Smrt a zrození amerického města*. I u nás jsme tedy hledali něco jako alternativu sterilního urbanismu, sterilních sídlišť. Nic jiného totiž v té době neexistovalo. Mluvím o konci šedesátých let. Sídlíšťe, to byla pro českého architekta povinná jízda. Mimochodem ti starší, jako Filsak nebo Bočan, Prager a Šrámek, ti se sídlišťi vyhýbali jako čert kříži. Proto si našli mj. cestu k výjimečným zakázkám, k ambasádám. Takže abych to shrnul, problém jsme si uvědomovali, ale recept jsme na něj neměli.

Připustíme, že kdyby se investor čili stát tehdy o domy na Žižkově a vltbec o bytový fond ve čtvrtích z 19. století staral, asi by architektonicko-urbanistický problém nenastal...

Nezapomeňte, že jsme na samotném začátku normalizace. Nevědělo se, jak se bude situace vyvíjet dál, a vybavuji si, že jsme se velice vážně, skoro bych řekl demokraticky, s žižkovskou radnicí bavili, jak na to. Snažili jsme se o určitý kontakt s obyvateli... Tehdy jsme projekt vnímali jako určitou architektonickou možnost. Jistě, nebyli jsme zase tak velcí staromilci a samozřejmě jsme si představovali, že na Žižkově postavíme prostě bezvadný baráky. Ani jsme si neuvědomili, že by ty baráky musely být paneláky... Když se podívám

OCHRANĚ PAMÁTEK MO...

dnes na výsledek projektu, uvě jednalo. Není divu, žili jsme pod vliem vizí Plug-in-City atd

Jak jste vnímali urbanismus
Jak říkám, vnímali jsme téma o si začali uvědomovat, až když k ky Pavla Štechy. Onen fenomén jako architektonické téma v pomenout, že do středu Žižko

O co uvnitř ateliéru Sial šlo?
nologie budoucnosti a měn
bou například o žižkovské
Určitě zkušenosti měl snad je ta pomocí soch. S ním jsme pr stavbě libereckého centra. De

Jak dnes vidíte sebe tehdy?
Až po těch letech si člověk uv je analýza vrstev reality. Kde lovali jsme, co se nám zdálo z se budou naše projekty také le pochopit problém. Ovšemž cí hlavně o vlastnických por že jsme tehdy v projektu nac dobně jako památkářskou pé kou. A zvenku. Ale věděli jsr to bylo něco jako učební pro

ROZCHOD S MODERNÍ
A jak se díváte na hodnot
I když čtvrt vznikla spekulac dle mě hlavně hustotou a san a hlavně urbanistickým usp notlivých bodů... Demolicen

dnes na výsledek projektu, uvědomuji si jasně, o jak technokratické řešení se jednalo. Není divu, žili jsme pod vlivem Fostera, Renza Piana, Petera Cooka - pod vlivem vizí Plug-in-City atd.

Jak jste vnímali urbanismus jako nástroj péče o charakter místa?

Jak říkám, vnímali jsme téma optikou spíš technickou. Tu druhou dimenzi jsme si začali uvědomovat, až když k projektu přišli sociologové a spatřili jsme snímky Pavla Štechy. Onen fenomén genia loci jsme vnímali spíš podvědomě: stejně jako architektonické téma veřejného prostoru. Na druhé straně musím připomenout, že do středu Žižkova jsme raději - asi pocitově - nesahali.

O co uvnitř ateliéru Sial šlo? Ví se, že jste se orientovali hlavně na technologie budoucnosti a méně na urbanismus. Diskutovali jste mezi sebou například o žižkovské asanaci?

Určité zkušenosti měl snad jen z Liberce Miroslav Masák - s ožiováním města pomocí soch. S ním jsme pracovali na začátku našeho pobytu v Sialu na přestavbě libereckého centra. Debaty o Žižkově si moc nepamatuju...

Jak dnes vidíte sebe tehdy?

Až po těch letech si člověk uvědomuje, že podmínkou správného přemýšlení je analýza vrstev reality. Kdežto tehdy jsme se orientovali víc na povrch, máloli jsme, co se nám zdálo zajímavé, a věřili jsme, že se najde někdo, komu se budou naše projekty také líbit... Dnes vím, že je nezbytné nejdřív dokonale pochopit problém. Ovšemže určitě ne bez diskuse s politickou reprezentací hlavně o vlastnických poměrech ve městě atd. Na druhé straně je pravda, že jsme tehdy v projektu nad poměry dobře zpracovali územní analýzu. Obdobně jako památkářskou pasportizaci domů. Zase ale analýzu spíš technickou. A zvenku. Ale věděli jsme tím pádem, do čeho jdeme. Dnešníma očima to bylo něco jako učební proces. Pokus o pochopení složitého místa.

ROZCHOD S MODERNOU

A jak se díváte na hodnoty Žižkova, které by měly zůstat zachovány?
I když čtvrť vznikla spekulantským způsobem, je Žižkov čímsi jedinečný: podle mě hlavně hustotou a samozřejmě svým terénním - svažitým charakterem a hlavně urbanistickým uspořádáním, kdy se například ulice sbíhají do jednotlivých bodů... Demolicemi celých bloků by byla proto ohrožena atmosfé-

ra prostředí. Dnes by plošným zásahům bránila nová vlastnická struktura a architekt by byl nucen pracovat s městem tak, jak stojí. Tehdy se mohlo OPBH určitě rozhodnout, že zbourá pár bloků a lidi vystěhuje na sídliště. Na Žižkově se to naštěstí nestávalo tak často, ale například tam, kde se stavělo metro, vystěhoval režim velký počet obyvatel klidně na Prosek. Nesmíte na druhé straně zapomenout, že Žižkov představuje a hlavně představoval exemplární příklad nezdravého, nehygienického města. My jsme byli vychováváni Honzíkem nebo jeho následovníky, takže nám Žižkov taky připadal jednak nehygienický, jednak staromódní.

Matně si vzpomínám, jak jsme například dlouho zápasili s okolím Viktorky, tedy s prostředím kolem tzv. Penzijního ústavu. Právě v tomto místě vyvěrá onen konflikt „zářícího města“ s rostlou strukturou: my jsme už rozhodně nebyli takoví „aténští chartisté“, abychom chtěli pokračovat v duchu Havlíčka. Chraň bůh. Proto jsme se pokoušeli najít v prostoru kolem Viktorky jiné, ale přitom moderní řešení.

Mohli bychom se vrátit k myšlenkám Aténské charty?

Už na škole, tedy v šedesátých a sedmdesátých letech, jsme byli v opozici proti Aténské chartě. Naši vrstevníci byli Krierové, Aldo Rossi. Fascinoval nás Archigram. Nebyli jsme v myšlení tak daleko jako oni, ale i my jsme cítili určitou averzi proti jednoduchým řešením. Tohle za sebe mohu s určitostí říci. Rostlé město mi přišlo jako zajímavější a hlavně zdravější východisko ve srovnání s verdiktem místo vyklidit a začít znovu. Touto cestou se ale před námi objevil neřešitelný konflikt...

Jaké jste měli šance? Rostlé město přestalo vyhovovat vyšším nárokům obyvatel, požadujících nové technologie, ale také zdravější podmínky, které jim měly zajistit například normy oslunění. V socialismu navíc nebylo město udržované. Vy architekti, i když jste se přikláněli k hodnotám nebo myšlenkám tradiční urbanistické struktury, jako byste se stali rukojmími situace.

Hledali jsme - naivně - technické prostředky k modernizaci. Pokud si vybavuji, snažili jsme se navrhnout minimum novostaveb.

Další klíčovou roli - vedle bytových podmínek hrála doprava, tedy nároky hrdlořezské radiály, která vaše usilování cestou modernizace paralyzovala...

Vybavuji si doslova šílenosti, kdy jsme navrhovali dvoupatrovou silnici tuším v Prokopově ulici. Snažili jsme se dopravu nacpat do stávajících ulic, a tak jsme šroubovali všechny poloměry, aby se zmenšily. Ne tak jako dnes v tunelu Blanka, kdy se za bernou minci bere dopravní norma a město se tomu musí bohužel podřídít.

SOCIÁLNÍ DIMENZE

Existuje nějaké poučení?

Moje soukromé poučení tehdy bylo, že se prostě nemám zabývat urbanismem. Což neznamená, že by náš projekt nebyl přijat celkem příznivě. Na základě naší práce na Žižkově jsme byli pozváni k práci na sídlišti Vackov. Snažil jsem se tam navrhnout cosi jako městskou zástavbu, asi ne moc krievovský, ale o hodně městštější než naše projektování Žižkova... Takže mě urbanismus sice obrovsky zajímal, ale v letech 1972 a 1973 jsem zkrátka otočil kormidlo.

Nicméně k otázce „poučení“: možná to byla také podvědomá otázka svědomí a odpovědnosti. Člověk byl mladý, ale uvědomoval si, že jde o víc než o obrázky do časopisů. Objevovali jsme další - sociální - dimenzi naší profese, zoufalé ale bylo, že takhle dimenze vůbec nefungovala.

A co šéf Hubáček?

Když člověk znal Hubáčka zblízka, cítil, že právě tohohle má až na půdu...

Je zajímavé, že se příliš často nepřipomíná odborná polemika z dob zrodu myšlenek na „zářící město“ v třicátých letech minulého století.

To byla doba, kdy začala létat letadla, kdy se začaly masově prodávat automobily... Z tehdejšího pohledu se žilo před první světovou válkou staromódním způsobem. A po první světové válce se všechno začalo měnit: takže i architektura byla jiná a jela v novém proudu. Stejně jako nikoho nenapadlo vracet se ke koňským povozům, nechtěl také nikdo stavět uzavřený městský blok, to už se v té době nenosilo. Prostě duch doby. Teprve když se „duch“ nasytil, když se postavila obří sídliště, zjistily se nedostatky. Jenže v té době chtěli být všichni nádherní. A nakonec i Janák a Gočár, kteří měli klasické vzdělání a uměli a stavěli masivní baráky - do roku 1925 -, najednou otočili, najali si mladé kluky a začali projektovat corbusierovské vily.

Nové jako by začalo negovat staré. Zítřek začlonil včerejšek. Vše ovládla vize. Ale - je v lidské kultuře něco cennějšího než paměť?

Takhle se o tom tehdy nebavili. Takhle kategorie vznikla až později. To byl velký sentiment. A že se něco zbouralo, byl pokrok. Paměť místa, to jsou až osmdesátá léta, Aldo van Eyck a Norberg Schulz, ta sinusová křivka se začala vracet. Ale abych se vrátil k otázce poučení. Co bylo, alespoň pro mne, na Žižkově?

Opřavdy objektivní, byla spolupráce s fotografem Pavlem Štechou a sociologem Martinem Matějů. Do toho našeho technokratismu vstoupili jako Marfani. Věbec nechápali, proč to malujeme právě takhle. My jsme ty bloky prolezli - všechno jsme zaznamenali jakoby zvenku. Ale Pavel Štecha chodil do těch bytů a s lidmi v nich diskutoval. To byl rozdíl mezi našim technokratickým přístupem, možná i důsledek výchovy na ČVUT, a jeho úplně odlišným postojem a přístupem k životu.

Děkuji za rozhovor.

Prof. Ing. arch. Zdeněk Zavřel, v sedmdesátých letech 20. století člen „Školky“ SIAL v Liberci. V roce 1978 odešel do Nizozemí, kde pracoval v ateliéru van den Broek en Bakema v Rotterdamu, od roku 1985 společník ateliéru s E. Bakemou. V roce 1989 založil vlastní kancelář. Vyučoval na TU v Delftu. V roce 2005 byl zvolen děkanem FA ČVUT.

Z realizací: Škola v městském bloku - Amsterdam (1992), České centrum v Paříži (1997), Správa Severního kanálu - Ijmuiden (1999), Správa Amsterdamského okruhu (2001), Nizozemská ambasada v Ghaně - Accra (2006). Věnuje se tématu trvale udržitelná architektura.

**Lidský potenciál
význam jako který**
S PhDr. Martinem M...
spolupracovníkem at

Jak jste se dostal k socio
Od roku 1969 do roku 1972
architektů Hubáčka a Mas...
Musím předeslat, že jsem i...
gie vzpamatovávala z patn...
do roku 1963 a spolupráce...
V této době jsem spoluprac...
o Žižkov, byl předurčen k as...
ní návrh i dopravně-inžený...
Se Sialem začal také spolu...
fektně vládl skvělým repori...
jevila sociologicko-fotografi...
Štecha byl veden, aby se vě...
a prostor privátních a jeho...
formulované požadavky.

Mohl byste charakterizo
Zabývali jsme se sociolog...
byla zpracována beze zby...

Měl jste vy osobně názo
Určitě nebourat. Zbourat

Co mohl sociolog číst v
Že jde o území s velmi spe...
charakter. Svěbytnost ur...
tonická chudoba a skromn...
vztahů. Žižkovská popula...
díl třeba od jiných částí P

lehdejší přemýšlení či přese-
souznění názorů architektů
tačně fotografických.

ste si myslel? Byl jste krát-

řoval Prahu jako její tehdy ur-
té době existoval - Invalidov-
nost byla tímto způsobem de-
ní se Žižkovem, byla to součást
neustále nové věci. Fenomén
turní zájem, kterému jsem se
ných studií, zkoumajících so-
y, Teplic a dalších měst. V sou-
mném záměru, který trvá od
Krumlov a Velké Meziříčí.

teorie kultury (kulturologie) FF UK
sepětím s filmovou a fotografickou
ých studií, ale i empirických socio-
kultury a umění.

Já říkám, že to byli architekti – architekti-bolševici, třeba S doc. Ivo Obersteinem, urbanistou pražského Útvaru hlavního architekta

Vzpomenete si na vaše „žižkovské“ začátky v Útvaru?

Dva roky po absolvování Fakulty architektury jsem byl přijat do nově založe-
ného pražského Útvaru hlavního architekta. V roce 1963, asi po roce práce,
mne vyzval starší kolega Stanislav Horák, abych s ním spolupracoval na teo-
retické asanační studii dolní části Žižkova.

Co se starými čtvrtěmi - Smíchovem, Holešovicemi a co se Žižkovem... Sa-
mořejmě to souviselo s novým územním plánem Prahy. Žižkov patřil v té době
k těm nejzanebanějším pražským čtvrtím: obrovské hustoty - 700 lidí na hek-
tar, dost hrozná hygienická podmínka, byty bez koupelen, topení kamny, spo-
lečné záchody na pavlači... V dnešní Prokopově ulici se chystal také průtah
tzv. hrdlořezské radiály... Všechno naznačovalo, že Žižkov dostane zabrat. Mu-
sím zdůraznit, že náš úkol byl čistě teoretický. Šlo o urbanistickou studii pře-
stavby, která by měla nabídnout podklady pro výpočet modernizace podle teh-
dy platných norem pro bydlení. Společně s vizualizací se měla stát zdrojem
informací pro nový územní plán. Tak vznikl úkol zpracovat studii s umístěním
předepsaných typových bytových domů - s odstupy tak, aby minimálně tře-
tina bytů měla dostatečný sluneční osvit atd. Měli jsme spočítat, kolik ubude
na Žižkově obyvatel, protože pro takové množství by se muselo postavit nové
bydlení na volných plochách na okraji Prahy. K asanaci jsme navrhovali nej-
zanebanější část Žižkova směrem od Prokopovy ulice na východ. Nebyli jsme
přesvědčení o nutnosti bourání v oblasti kolem kostela sv. Prokopa směrem
ku Praze. Věděli jsme, že i pouhá skica může zatvrdnout - a pak se podle ní
může chtít dál projektovat. Panoráma nám fotil asistent Chalupníček z Um-
prumky a do jeho fota panoramatu od Vítkova jsem nakreslil vizi přestavby.
Konkrétní projekt zpracovával daleko později Státní ústav pro rekonstrukci
měst a objektů.

KRÁSNÉ SÍDLIŠTĚ ŽIŽKOV

O atmosféře v Útvaru hlavního architekta se vlastně nikdy moc ne-
mluvilo... Tím méně v souvislostech s žižkovskou přestavbou.

Já tomu říkám, že v Útvaru hlavního architekta byli v té době někteří archi-
tekti umělci - šlechtici, jako třeba Jiří Novotný. Zdeněk Císař se divil, jak jsem
se já dostal do Útvaru. Kde že mám v klopě tu hvězdičku s kladivem a srpem,
tu malinkou v temně rudém skle... Tak tu jsem nikdy v životě nevladnil,
ostatně ani Císař. Takže v tom čtvrtém patře v Pařížské ulici, kde jsem pracoval,
jsem to měl dobrý. Jednou jsme byli pozváni na Národní výbor Prahy 3, kde jsme
se setkali s předsedou a šéfovou odboru výstavby. Postupně rozbalujeme, co
by přestavba Žižkova znamenala, úřednice kouká na moje panorama a říká:
ježíš, to by bylo krásné sídliště! A v tu chvíli mne zamrazilo. Nechci říct, že mi
všechno došlo až tam, ale prostě zamrazilo. Namísto Žižkova, sice na sever-
ním svahu a s přehuštěnými bloky atd., ale přeče jen namísto Žižkova - síd-
liště! Byl jsem tehdy rád, že moje práce skončila studií. Dál jsem spolupraco-
val na urbanistickém návrhu Ďáblic, vedl jsem projekt rekonstrukce
vinohradského trojúhelníku, části Libně, ale hlavně - dlouhá léta až k reali-
zaci - projekty nových čtvrtí Jihozápadního Města: Stodůlek, Lužin a Nových
Butovic s parkem a jezery.

Jaký jste měl tehdy na Žižkov názor?

Například Malá Strana byla v době asanace Josefova také uvažovaná jako asa-
nační. A že bude zbouraná Nerudovka! Dnes se to zdá neskutečné. K čtvrtím,
které žijí, jsem vždycky choval úctu. Jednou za mnou přišel Jirka Novotný, že
bych mohl dostat úkol zkusit reasanaci Josefova. Tak jak byl asanovaný po-
prvé, že je to špatně: například dvory uvnitř bloků že jsou jen deset metrů ši-
roké... Ale já si hned vybavil, že se tam díky tomu úzkému dvoru seznámil ka-
marád Milan Klíma, protože zahlédl na protějším balkoně pěknou holku...
Reasanaci asanace Josefova už jsem odmítl. Jemně jsem řekl, že tohle prostě
neumím, že bych to nedokázal. Jindy za mnou přišel dopravák z druhého pat-
ra Pařížské, že zpracovává studii Staroměstského automobilového okruhu. Že
auta musí jet po Národní a po Příkopě a že šířkové poměry jsou úzké, a že tedy
Národní divadlo bourat nemůžeme, povídá doslova, ale naproti, co je to za bu-
dovu, že ta se musí zbourat a na ten okruh musí být dvakrát dva pruhy. Taký
jsem namítl, že to malovat nebudu. Je vám dvacet sedm, jste fámulus, dobře
kreslíte... Ale ubránil jsem se. Nebo se vypsals studijní úkol na Myší díru na

Mústku. Pro změnu od Svazu architektů. Ulice 28. října je prý užší než Národní třída, takže se musí rozšířit... To byla taková doba. Ale nemohu říct, že pokyny chodily jenom odněkud z ÚV KSČ. Ne že bych chtěl bránit ÚV, chraň bůh, a mimochodem v tom ÚV seděl taky Jiří Gočár... Jak o něm říkal Jindřich Malátek: poslední zástupce české velkoburžoazie v ústředním výboru! To se mi docela líbilo. Kdo všechno vymýšlel? Dnes se říká, že bolševici. Ale já říkám, že to byli architekti - architekti-bolševici, třeba.

Dovolte vrátit se k otázce Žižkova...

Neumím se odtrhnout od vzpomínky na průzkum těch pavlačáků: mokrých, prohnílych, ty hustoty... Neumím si představit, že by podobné domy chtěla a mohla repasovat tehdejší znárodněná „stavební výroba“. Nebyly cihelny, nebyly zedníci, řemeslníci - jen panelárny a jeden druh oken, dveří, klik... Hlavním tehdejším cílem - politickým - byla masová výroba, to stálo nade vším. A měl jsem pocit, že tyhle ideje se chtějí také natlačit do jádrového města. Ale stejně - pomíňme teď otázku panelů. Nikde v Evropě by čtvrt v takovém stavu podle mě nenechali: domy by zbourali, určitě by je neopravovali.

Že se to nestalo? Mám vlastní teorii: Malá Strana, která byla také kdysi „hygienicky“ odepsaná, se nakonec dnes stala „betlémem“. Zachránila se, i slavný pohled na Hradčany a na Prahu. Podle mě i dochovaný Žižkov v sobě má takový potenciál.

Jako by se ve vás odehrával nějaký svár. Na jednu stranu vnímáte atmosféru nebo nedefinovatelné hodnoty místa, na druhou stranu byste rád čtvrt opravil od základu...

Jo, asi jo. V Karlových Varech vidíte stejně tak skálu a k ní připlácly činžák... Jste v pátém patře a pořád koukáte do skály. Žižkov podobně - proti všem předpokladům dobrého urbanismu stojí takřka celý na prudkém severním svahu... Městské struktury nahulákané k sobě. Jaké tam mohou být podmínky pro dobré bydlení? Dnes se už uhlím našťěstí netopí, ale když si na tehdejší stav vzpomenu... Tyhle struktury zachránit, to by musel být prostě zázrak. Kvalitu vidím v rozmanitosti a ve skutečnosti, že se nachází blízko centra. Je tu městská krajina, která se prostě nedá napodobit. Je to paměť místa. Spousta malířů tu taky proto našla své motivy. Žižkov má všechny možné vady, ale proti tomu, kdyby tu stály jen paneláky...

V rozhovorech se pokoušíme analyzovat hlavně věcné - profesní charakteristiky, které podmiňují specifické žižkovské kvality.

Je to, jako když se na mě před časem kdosi obrátil s žádostí o definici, co je to krása. Aby se dostala do stavebního zákona... Nicméně chcete-li, podle mě je pro Žižkov klíčové, že bloky jsou postaveny na prudkém svahu a jsou zde komunikace s velkým spádem. Vidíte ulice, jež vrcholí schodištěm, ale ještě nad nimi vede tramvaj: občas to vypadá až pitoreskně. A stojí tu i kostel, ne obrovský, ovšem pěkně umístěný, obklopený domy, které jsou díky pohledům ze svahu jakoby zdeformované, což samo o sobě vytváří určité napětí, které zase dává zakořenit žižkovské romantice. Ulice míří tu dolů, tu nahoru, což chodci nabízí celou škálu pohledů a místních průhledů. Jen popojdete, třeba kousek, a najednou spatříte domovní střechy kdesi v hloubce pod sebou... Nikdy jsem si nepředstavoval, že by tahle část Žižkova mohla být zbouraná. I když z hlediska moderních hygienických požadavků je proti všem pravidlům.

Nenadřazujete přece jen hodnoty vizuální kvalitám prostorovým a funkčním?

Žižkovské bloky přinášely i ve svahu největší zisk. Kdybyste například navrhoval podélné domovní řádky po svahu, vyjde vám méně čtverečních metrů obytné plochy. Právě o ty domy postavené ke svahu kolmo.

Dala se tedy kdysi vůbec navrhnout jiná stavební kompozice?

Nevím, jak bych byl svázaný ekonomii zadání. Hustější zástavba už tu být nemohla. Asi bych tedy stejně jako stavitel Hartig maloval bloky. Stejně tak jsou navrženy po mém soudu dobře hlavní dopravní trasy. Hartig udělal, co mohl: severní svah byl z hlediska cen parcel prostě nejlevnější. A movitější nájemníci si vybrali lepší bydlení v lépe vybavených domech jinde - třeba na nejbližších Vinohradech. Na té krásné vinohradské tabuli.

SÍLA ŽIVOTA

Vraťme se k asanaci. V době chystané panelizace Žižkova se už vědělo, že například v berlínské čtvrti Kreuzberg se aplikovala modernizace domů z 19. století s využitím participace obyvatel. Běžně se v odborné veřejnosti diskutovalo o skutečnosti, že v urbanistické koncepci může být ukryta paměť místa. Tedy v kruzích architektů na Západě... Jenže v šedesátých letech jsme u nás takové vzory se Stanislavem Horákem

nemohli použít. Do Berlína v ně v NDR, totiž v tzv. východních prací a řemeslné výstavě. Nicméně třeba ve Svazu architektů šedesátých let začaly sl Janů. Tehdy projektoval der se měly po třiceti nebo čty si i na jeho plán, kde boural naši představitel levě avar Život ale nakonec ukázal jin zlepšit bydlení. A ještě něco buchla" - a co to způsobilo?

Jak jste vnímal samotné v

Když zacházím s domovním vinohradského trojúhelníku nismu. Když navrhujete dů být obyvatel někam přesu tě do Čimic. Měl jsem zaměs nářečím a pak byla jedna o se synem, ptal jsem se ho, n na idiota. Prostě v Čimicích A my jsme si říkali, že je šk Někdy je to překvapivé. Kdy vystěhovaní obyvatel z Vi dit do sklepa pro uhlí, i obch architekta, na Vánoce jsme tady nejde, pane architekta paměť člověka. Když nezáš máte totální okno a všechno Ale když už jsem se zmínil o prosadili zachování původní mohlo být panelových domů vají noví architekti. V průhl pad kancelářská obluda. Te láků, nedovolili. Jako domin

vně věcné – profesní charakteru a kvality.

...til s žádostí o definici, co je... Nicméně chcete-li, podle mě... prudkém svahu a jsou zde... rcholí schodištěm, ale ještě... eskně. A stojí tu i kostel, ne... y, které jsou díky pohledům... vytváří určité napětí, které... níří tu dolů, tu nahoru, což... hledů. Jen popojdete, třeba... si v hloubce pod sebou... Ni... a mohla být zbouraná. I když... e proti všem pravidlům.

...í kvalitám prostorovým

...c. Kdybyste například navr... m méně čtverečních metrů... hu kolmo.

...ební kompozice?

...stější zástavba už tu být ne... aloval bloky. Stejně tak jsou... asy. Hartig udělal, co mohl:... evnější. A movitější nájem... omech jinde – třeba na nej... tabuli.

...zace Žižkova se už vědě... se aplikovala moderniza... vatel. Běžně se v odborné... anistické koncepci může... tektů na Západě...

...y se Stanislavem Horákem

nemohli použít. Do Berlína v těch letech ostatně nikdo jen tak nejezdil. A hlavně v NDR, totiž v tzv. východním Německu zdaleka nedosáhlo znárodnění stavebních prací a řemeslné výroby té absolutní úrovně jako v Československu. Nicméně třeba ve Svazu architektů, kde jsem působil v soutěžní komisi, se koncem šedesátých let začaly slévat různé nesouhlasné hlasy. Třeba s profesorem Janů. Tehdy projektoval demolicí a systém náhrady bytových jednotek, které se měly po třiceti nebo čtyřiceti letech vyměňovat – jako automobily. Pamatuji si i na jeho plán, kde boural celé Dejvice a nechal stát jen Hradčany. Tohle byli naši představitelé levé avantgardy, která se opírala o Aténskou chartu... Život ale nakonec ukázal jiný vývoj. Protlačily se metody jak zlepšit blok a jak zlepšit bydlení. A ještě něco: Praha vlastně do těch panelákových sídlišť „vybuchla“ – a co to způsobilo? Zředení hustot ve stávající zástavbě.

Jak jste vnímal samotné vystěhování obyvatel?

Když zacházím s domovním blokem, což jsem zažil při projektu rekonstrukce vinohradského trojúhelníku, vnímám to, jako kdybych sahal do živého organismu. Když navrhujete dům zbourat (všechny domy byly znárodněné), musí být obyvatelé někam přesunuti. Při asanaci Žižkova bylo určeno, že na sídliště do Čimic. Měl jsem zaměstnankyně ze Žižkova, mluvily jadrným žižkovským nářečím a pak byla jedna odstěhována do Čimic. Když za mnou potom přišla se synem, ptal jsem se ho, nestýská se ti po Žižkově? A kluk na mě koukal jak na idiota. Prostě v Čimicích měl fotbal, les a v bytě koupelnu, dálkové topení. A my jsme si říkali, že je škoda zbouraného Žižkova... Život je prostě silnější. Někdy je to překvapivé. Když jsme projektovali nové Stodůlky, posílali mi tam vystěhovaní obyvatelé z Vinohrad dopisy. Že se jim tam daří, že nemusí chodit do sklepa pro uhlí, i obchod že už tam mají. Ale na konci kdosi připsal: pane architektke, na Vánoce jsme si kupovali vždycky třímetrový vánoční strom. A to tady nejde, pane architektke, je tu nízký strop! Já říkám, že paměť místa je jako paměť člověka. Když nezůstane nic, čeho by se dalo chytout, je to jako když máte totální okno a všechno zapomenete.

Ale když už jsem se zmínil o Stodůlkách. Uprostřed projektovaného sídliště jsme prosadili zachování původní vesničky s kostelem. A že tam na místě vesničky mohlo být panelových domů! Běžte se tam podívat dnes, podívejte se, jak se chovají noví architekti. V průhledu za kostelem sv. Jakuba vyrostla směrem na západ kancelářská obluda. To jsme si my, když jsme navrhovali umístění paneláků, nedovolili. Jako dominantu jsme nechali kostel. Ani stromy jsme nechťeli

kácet... a navrhli jsme obnovu původní Panské zahrady – dnes části parku. Byli jsme tehdy osočováni, že prý zachováváme „skanzen chudoby“. Kolik prý by tam mohlo stát nových bytů! A dnes je tam „skanzen Beverly Hills“...

ZACHRÁNĚNÁ ŠKOLA

Co byste řekl kolegům na schůzce, kde se formuluje Aténská charta?

Vy volové, uvidíte...! Samozřejmě že nevim. Jenže v té době mělo tohle přemýšlení svou logiku! Uhlí, komíny, čoud, nemoci – a hlavně hustoty. Ty mě děsily. Když jsme projektovali modernizaci vinohradského trojúhelníku, zachovali jsme stávající bloky. Ale mám z té doby jednu bolest. Nezdálo se nám moudré, že obyvatelé budou odstěhováni už v první etapě – tedy půl roku před realizací: dům bez obyvatel totiž rychle zchátrá. Až tak měsíc před zahájením modernizace. Mimochodem vinohradští dostali od státu byty v těch našich nových Stodůlkách. Klavírista Rohl se sousedy v jednom domě nás uprosil, aby mohli zůstat i při té rozsáhlé rekonstrukci, že by se už nedostali zpátky. A skutečně zůstali, pak mi děkoval. Modernizaci v domě přežili... Nicméně tehdy jsem si naivně myslel, že se z těch Stodůlek všichni vystěhovaní obyvatelé vrátí na Vinohrady. Až později jsem se dozvěděl, že se do téměř všech opravených bytů nastěhovali papaláši z tehdejšího Ústředního národního výboru Prahy. To mě tehdy rozhodilo. Ti by do paneláků na Žižkově nešli – ani do Stodůlek, ale modernizované Vinohrady se jim zalíbily. Takže nakonec jsem byl přesvědčen, že nemodernizujeme kvůli Vinohradům, ale kvůli těm papalášům. Ale na co jsem stále pyšný, že jsem – už jako hlavní architekt Prahy – zachránil starou žižkovskou školu. Měla se v roce 1990 bourat, někdo už ukradl dokonce zvon a hodiny... Byl jsem na koberci u nového starosty, omluvil jsem se na chvíli a proběhl jsem školu až do krovu. Byla suchá, perfektní, a tak jsem prohlásil, že demolicí není třeba. Od stavebních firem, které se už chystaly bourat, jsem pak byl osočován... Ale polepšil jsem si to naopak zase u Prahy 3.

Jak vidíte budoucnost Žižkova? Resp. jaké podmínky by vyžadovala modernizace v současné době?

Dnešní situace v tržním hospodářství umožňuje leda malý urbanismus – zástavbu proluk. Až se zastaví všechny proluky, bude se hledat nejhorší stav domů a zástavby, domy se zbourají a postaví se nové. Jenže nevšiml jsem si jednoho. Totiž že by se mluvilo o kvalitě žižkovských cihlových činžáků s dřevěnými stropy. Modernizace paneláků je jednoduchá: zateplí se střecha, fasáda, vy-

mění okna, dveře, instalační jádro, řemeslné prvky... Jakmile ale začnete opravovat cihlové domy, postavené zhruba do roku 1930, musíte mnohdy počítat nejprve s demolicí dřevěných trámových stropů - kvůli dřevomorce někdy i s novým krovem. Nové stropy ocelové jsou nesmírně nákladné. Cenově příznivější železobetonové stropy zatíží podélné nosné zdi a navíc zjistíte, že vnitřní nosné zdi jsou prošpikované stromkovými komíny pro topení uhlím, proto betonové stropy neudrží. A jste mimochodem u důvodu, proč se v Paříži rozhodli nechat jen lícovou stěnu do ulice, a vzadu postavili nový betonový dům. Opravovat původní cihlové s dřevěnými stropy je drahé, pracné a návratnost investice je leckdy v nedohledu.

V současnosti ovšem jako by neexistovala žádná ideová platforma. Tím méně urbanistická. Urbanismus dnes? Spíš development. Urbanisty dnes nikdo nechce. Vše běží samospádem, dnešek není na urbanistické přemýšlení.

Děkuji za rozhovor.

Doc. Ing. arch. Ivo Oberstein, urbanista Útvaru hlavního architekta hl. města Prahy (1961-1969), autor vítězného návrhu urbanistické koncepce Jihozápadního Města (1968), vedoucí ateliéru 7 pro realizaci Jihozápadního Města v Projektovém ústavu hl. m. Prahy (1969-1989), hlavní architekt Prahy (1990-1994), pedagog na Fakultě architektury ČVUT (do roku 2007).

Ale taky mohla spadnout každou chvílí atomovka, a to by bylo daleko horší

↑ S Martinem Krisem, v sedmdesátých letech pracovníkem SÚRPMO

Pane architektke, ve Státním ústavu pro rekonstrukci památkových měst a objektů jste vedl mj. projektování asanace Žižkova. Kdy projektové práce vlastně začaly?

O tom se moc neví. Dělal se tehdy Cubrův telekomunikační barák v Olšanské ulici a přemýšlelo se jak provést telefonní spojení pomocí kabelů z Fibichovy ulice. Vzhledem k tomu, že se pořád odsunovaly plány na přestavbu Žižkova a v ulicích prý místo nebylo, rozhodlo se o vyražení tunelu. Jenže když tunel dorazil až k Rybníčku, přesněji ke křížení Olšanské s tehdejší Nákvasovou, došlo k poklesu spodních vod a domy v místě, kde je dnes Bezovka, se během ně-

kolika dnů začaly hroutit. Konkrétně roh Tábořské. Lidi museli vystěhovat, toho se chytnul starosta Žižkova a prohlásil, že se Žižkov musí přestavět. A tak začala etapa Ia a potom ještě etapa Ib. Ta se týkala nejstarší části Žižkova, tj. oblasti od Prokopova náměstí na východ.

Takže k celkovému zadání. Během patnácti let měl Žižkov zmizet a my, tedy SÚRPMO, jsme měli stanovit odkud pokud a navrhnout jak. Narychlo měl proto vzniknout tým, jenže kdo v Súrpmu něco znamenal, raději v tom týmu nebyl - protože to byl befel z radnice. Osobně jsem Žižkov vzal spíš ze zoufalství, jiná práce tam v té době pro mě nebyla. Bylo to však o něco složitější: urbanismus mimo Prahu jsem moc dělat nechtěl, SÚRPMO zase nechtělo dělat Prahu, protože se na Praze málo vydělávalo, ale Žižkov pak dostalo příkazem. Já jsem byl předtím školenej právě do Prahy...

Jedním z hlavních úkolů v etapě Ia bylo využití přízemí v panelácích pro nebytové prostory, což se nakonec povedlo právě na Bezovce a na Olšanském náměstí. Byl to jeden z typů domů, který začal vznikat už v Dáblicích, byl tedy dražší a bylo to dítě roku šedesát osm. Pak se kolegové pokoušeli i o nebytovky v Lupáčově ulici, ale to dopadlo špatně, vedení se vedlo pod nízkými stropy, protože se nechtěl vyrobit vyšší stěnový panel... Zkoušet dělat z paneláku architekturu nebo dokonce z paneláků města se tehdy zdálo stejně pošetilé jako psát text jen s půlkou písmenek abecedy. Ale důležitější bylo to, že jsme vyhráli rakvičky, střechy na panelácích... Což bylo opravdu vítězství... Poslední patro - byly to strašné hádky se stavební firmou, přitom šlo o Konstrukti-vu, takže lidi vzdělané - ale i tak jsme zažívali peklo. Zkrátka jsem se tam naučil obměkčovat panely. Projekt řídil architekt Miloš Sádek a všichni důležití a starší projektanti tam byli vyhození ze strany nebo měli nějaké potíže s tolerancí. Sádek si dal říct a celého projektu se ujal. Dlouhou dobu působil ve Vojenských stavbách a byl to kamarád hlavního architekta Prahy Blahomíra Borovičky a tou zakázkou ho držel Borovička nad vodou...

Žižkov se měl zbourat, ale přesto se - paradoxně - pod etapou Ib buďoval kolektor i pro místní inženýrské sítě. Náš úkol byla studie souboru staveb, tedy na první dvě etapy. A s tím chodil Sádek projednávat urbanistické otázky a na to navazovaly další projekty. A souběžně se pokračovalo na plánu celého Žižkova, tehdy to byl podrobný územní plán. Asanace měla zabrat celý Žižkov, ale součástí přestavby byl také náš záměr některé části modernizovat. V konceptu plánu jsme nakonec kus Žižkova zachránili. Konkrétně to byl tzv. malý Vitkov u Řehořovy ulice, tam byly stavebně nejlepší domy, měli jsme perfektní pr-

zkumy od Miroslava Bašeho. rotinovy ulice byl krásný kus i celé Kostnické náměstí a pak vyrukovali s hygienou... že přestavit. Ale nám se povedlo přemě do všeho zapráhl Sádek a si na schůzku vzal kresbu jednice se dvěma nejdelšími do níženou radiálou do tunelu: to celý Žižkov s etapou Ia a Ib... tak tohle, soudruhu architekt cházela a říkal jsem si, že svět

MEZI MODERNOU A RO
Asanace představovala ze v různosti postojů k tradii venek se za největší techn Skutečně, jakmile jsme přišli Žižkovem musí projít radiál vo nádraží, resp. že můžeme malovali místo Bulhara kříže že horní část kolem Seifertov že k realizaci radiály stejně Pokud si vzpomínám, navrho a některé z domů, které za t A pak když bylo tohle všech Ale já už jsem pak šel ze Žiž

Jak se díváte na onu funde odpůrci?

Jednou jsem nakreslil v pod va Penzijního ústavu, nakres na kopanou paneláky. A zaz to, že jsou to přece děti mod můžou za to, že se nepovedl